

УДК 346.21

А. В. Смітюх, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра адміністративного та господарського права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПРАВА НА ДИВІДЕНД

У статті досліджуються питання правової природи права учасника корпоративного підприємства на дивіденд. Автор вирішує цю проблему через визнання існування двох відмінних прав, що опосередковують майновий інтерес учасника щодо отримання прибутку корпоративного підприємства: майнового корпоративного права на дивіденд, яке безумовно існує стільки, скільки тривають відносини участі у корпоративному підприємстві, представлене в обороті транзитивним знаком – корпоративною часткою, а також підлягає захисту, зокрема – через визнання його судом, але є умовним у тому, що стосується аспекту його реалізації, оскільки є лише прообразом зобов'язальних прав вимоги, які походять з цього корпоративного права за кожного настання визначених законом умов, є безумовними в аспекті отримання блага, яке складає їх предмет, але умовними в аспекті їх виникнення.

Ключові слова: корпоративні права, зобов'язальні права, право на дивіденд.

Постановка проблеми. Право учасника корпоративного підприємства на дивіденди виявляється найбільш специфічним майновим правом учасника, оскільки, по-перше, може реалізовуватися неодноразово, регулярно, по-друге – має два різновиди, а саме – принципово по-різному врегульоване для акціонерів – власників простих і привілейованих акцій відповідно. Утім, правова природа цього права залишається спірною і є однією із складним, невирішених проблем корпоративного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В. В. Луць, Р. Б. Сивий, О. С. Яворська називають право на дивіденди зобов'язальним правом, що реалізується у триваючих відносинах, у яких праву акціонера отримати частину прибутку відповідає обов'язок товариства сплатити його, водночас, ці дослідники визнають умовний характер зазначеного права, оскільки його виникнення залежить від обставин, настання яких сторонам невідоме: від наявності у товариства прибутку та від прийняття загальними зборами рішення, у яких і визначається конкретний розмір дивідендів [1, с. 138-139].

Утім, у межах цієї позиції неможливо пояснити природу права на дивіденди у двох аспектах – по-перше до того, як буде визначений обсяг вимоги учасника до корпоративного підприємства, по-друге – ця концепція не пояснює регулярний характер права на дивіденди: виявляється, що існує певне триваюче суб'єктивне, нібито зобов'язальне право, не визначене за обсягом вимоги, яке неодноразово, більш того – регулярно, за настання певних умов може породжувати певні вимоги зобов'язального характеру.

Саме з огляду на це низка дослідників виходить з існування двох відмінних суб'єктивних прав на дивіденди.

Зокрема, О. В. Щербина розрізняє право на отримання дивідендів і право на отримання оголошених дивідендів: ця дослідниця вважає право на отримання дивідендів корпоративним, поділяє корпоративні права на безумовні (реалізація яких не залежить від інших обставин), та умовні (що виникають і можуть бути реалізовані за умови та у зв'язку із настанням певних обставин), при цьому на її думку «право акціонера на отримання дивідендів є основним безумовним правом, яке не залежить від наявності прибутку товариства, або прийняття загальними зборами рішення про спрямування частини прибутку на виплату дивідендів. Проте за певних умов акціонер набуває додаткового права – права вимагати оголошених дивідендів» [2, с. 102].

Такі автори як О. А. Лавягіна [3, с. 95], Д. В. Ломакін [4, с. 25], С. Д. Могілевський [5, с. 94], І. В. Спасибо-Фатєєва [6, с. 7] розрізняють корпоративне і зобов'язальне право на отримання дивідендів. Узагальнюючи їх позиції із зазначеного питання можна сказати,

що корпоративне право на дивіденд на їх думку – це право учасника на частину прибутку, натомість відповідне зобов'язальне право – це вимога до товариства про сплату певної грошової суми у якості доходу, зобов'язальне право на отримання дивідендів не існує до моменту прийняття рішення про їх виплату та затвердження їх розміру і припиняється з моменту фактичної виплати дивідендів, тоді як корпоративне право існує протягом всього періоду участі у товаристві, при цьому корпоративне право на дивіденд лежить в основі виникнення зобов'язального права [3, с. 95; 4, с. 25; 5, с. 94; 6, с. 7].

Утім, за такого підходу залишається незрозумілим – у чому, власне, полягає зміст невизначеного за обсягом корпоративного права на дивіденди і як воно проявляється: якщо суб'єктивне право – це міра можливої поведінки, то виникає питання, у якій якості це корпоративне право існує.

З викладеного вище вбачається необхідність більш глибокого підходу до проблеми майнових прав учасника корпоративного підприємства.

Метою написання цієї статті є визначення правової природи права на дивіденди.

Вихідними точками тут мають бути наступні міркування. Перш за все, чинне законодавство характеризує право учасника на дивіденди як *корпоративне право* (ст. 167 ГК України, п. 8 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства»), воно посвідчується корпоративною часткою (акцією) і переходить до набувача при її відчуженні.

З іншого боку, у момент здійснення право на дивіденди має усі ознаки суб'єктивного зобов'язального права: це право вимагати у визначеного суб'єкта (корпоративного підприємства) сплати визначеної грошової суми, але зобов'язальне суб'єктивне право не існує до того, як будуть мати місце певні юридичні факти: для акціонера – власника привілейованої акції це наявність нерозподіленого прибутку звітного та попередніх періодів та коштів у резервному фонді, а для акціонерів – власників простих акцій та учасників усіх інших корпоративних підприємств додатково ще й прийняття загальними зборами рішення про розподіл усього прибутку чи його частини як дивідендів.

Виклад основного матеріалу. Нам представляється перспективною теза про умовний характер права на дивіденди, але якщо такі дослідники як В. В. Луць, Р. Б. Сивий та О. С. Яворська [1, с. 138-139] вважають умовним зобов'язальне право на дивіденди, на нашу думку варто поєднати тезу про умовний характер права на дивіденди з тезою про існування двох відмінних прав на дивіденди – умовного корпоративного і безумовного зобов'язального.

Категорія умовних прав у доктрині тісно пов'язана з категорією умовних правочинів, при цьому єдина думка з приводу природи як умовного правочину так і прав, які з нього походять до настання відповідної обставини у доктрині відсутня.

Зокрема, Ю. С. Гамбаров зауважує, що у стані, який передує настанню умови, «умовне право не може вважатися таким, що вже виникло, як і зародок людської істоти (*nasciturus*) не може вважатися особою і суб'єктом права... Умовне право не може бути здійснене до настання його умов... є лише юридично захищеним очікуванням права, яке за ненастання умови позбавляється свого змісту і зникає. Але настання умови робить це очікування права справжнім правом і, відкриваючи можливість його здійснення, перетворює умовний правочин на безумовний» [7, с. 767].

Слід відзначити, що Ю. С. Гамбаров порівнює умовне право з умовним правочину з правом спадкування ненародженої особи – *nasciturus* [7, с. 767], утім, ще у Давньому Римі Тертуліан зауважував, що «той, хто буде людиною – вже людина» [8, с. 170], а у сучасному праві права таких осіб безперечно визнаються та охороняються попри усю специфічність їх суб'єкта.

На думку К. П. Победоносцева доки обставина ще не настала, право за договором безсумнівно вже існує і не підлягає зміні без згоди обох сторін. Кредитор, що отримуватиме виконання, має не лише очікування (*spes debitum iri, jus futurum*), але й може розраховувати на виконання, але, поки умова ще не настала, це право не підлягає виконанню. У цьому стані між сторонами, що уклали договір існує юридичний зв'язок, без прямого здійснення. Практична дія цього зв'язку має вираз у взаємному обов'язковому відношенні до предмету очікуваного виконання [9, с. 14].

Нарешті, на думку Н. А. Єрмолової до змісту правовідношення, що існує в період до настання відкладальної умови за умовним правочином входять, серед іншого, умовні права і умовні обов'язки, які перетворюються в безумовні в результаті настання умови і при цьому: а) вже в момент укладання правочину визначені за суб'єктами і змістом, утім б) не передбачають реального виконання, а є унікальною моделлю тих прав і обов'язків, які виникнуть з настанням відкладальної умови, можуть мати грошову оцінку, бути предметом застави або цесії, передаватися в результаті правонаступництва [10, с. 7].

На нашу думку, концепція умовних прав Н. А. Єрмолової може стати базисом для розуміння корпоративного майнового права на дивіденди як умовного права з урахуванням наступних зауважень:

- Умовні права в умовних правочинах базуються на взаємному волевиявленні сторін, і визначаються умовним правочином, натомість корпоративне майнове право на дивіденд визначається законом;

- Істотною відмінністю корпоративного права на дивіденди від умовних прав з правочинів є те, що воно хоча й визначено за суб'єктом (учасник корпоративного підприємства), утім його зміст визначений лише за предметом (частина прибутку пропорційна розміру корпоративної частки), але не за обсягом (сума невідома). Це є необхідним наслідком ризикового характеру підприємницької діяльності, привласнення результатів якої право на дивіденд і опосередковує. Можливість походження безумовного зобов'язального права з умовного корпоративного залежить перш за все – від самої наявності придатного до розподілу прибутку, обсяг якого визначається триваючою та ризиковою підприємницькою діяльністю.

Слід зауважити також наступне: як вже зазначалося вище О. В. Щербина називає право на отримання дивідендів «основним безумовним правом, яке не залежить від наявності прибутку товариства, або прийняття загальними зборами рішення про спрямування частини прибутку на виплату дивідендів» [2, с. 102], і, на нашу думку, слід погодитися із тим, що майнові корпоративні права безумовно виникають із юридичним фактом набуття права власності на корпоративну частку, тоді як для виникнення зобов'язальних прав вимоги щодо сплати відповідних сум необхідне настання певних умов, утім, з іншого боку – такі зобов'язальні права вимоги у разі їх виникнення є безумовними, натомість майнові корпоративні права не реалізуються як такі – вони є лише прообразом похідних від них зобов'язальних прав. Отже, майнові корпоративні права є безумовними в аспекті їх виникнення, але є умовними в аспекті можливості отримання блага, яке складає їх предмет, тоді як похідні від них зобов'язальні права навпаки – є безумовними в аспекті отримання блага, яке складає їх предмет, але є умовними в аспекті їх виникнення.

Таким чином, на нашу думку, майнові корпоративні права є умовними, але у зв'язку з принциповою невизначеністю їх обсягу мають, на відміну від умовних прав з правочинів, розглядатися не стільки як модель, скільки як прообраз зобов'язальних прав вимоги.

Із зазначеного вище прямо випливає наступне: майнове корпоративне право на дивіденд окреслюється, іменується, проголошується як міра дозволеної поведінки, але не реалізується: у аспекті реалізації воно є *ноуменом*: це право, закріплене у позитивному праві і ми можемо уявити таке право, але не можемо мати чуттєвий досвід його реалізації, що і складає відмінність ноумена від феномена [11, с. 720], натомість зобов'язальне право, яке походить від нього – це справжній *феномен*: саме воно, втілене у вимозі є мірою **МОЖЛИВОЇ** поведінки.

Отже, в аспекті реалізації майнове корпоративне право на дивіденд є прообразом, ноуменом майбутніх зобов'язальних прав, як феноменів.

З іншого боку, майнове корпоративне право на дивіденди, попри його умовний характер по-перше – має оцінку і представлене в обороті транзитивним знаком – корпоративною часткою, по-друге – воно підлягає захисту саме як суб'єктивне право, зокрема – через його визнання судом: наприклад у разі, якщо учасника не включили до переліку осіб, що мають право на отримання дивідендів, такий учасник подаватиме перш за все вимогу про визнання його корпоративного права на отримання дивідендів, похідними від якої виявляти-

муться усі інші його заявлені до суду вимоги. Таким чином, майнове корпоративне право на дивіденд представлене в обороті, може бути порушене, і, відповідно, захищене. Все це свідчить про його існування: тобто – це право проголошується, захищається, але не реалізується, оскільки є прообразом інших, зобов'язальних прав вимоги, що походять від нього за настання певних обставин.

Якщо у відносинах з умовних правочинів, як зауважує Н. А. Єрмолова наслідком настання умови є завершення стану невизначеності, тобто – припинення умовних прав і обов'язків [10, с. 5], у корпоративних правовідносинах існує можливість (якщо йдеться про права на дивіденди) неодноразової еманации з корпоративного майнового права відповідних зобов'язальних прав: майнове корпоративне право на дивіденд існує до і незалежно від зобов'язального суб'єктивного права на дивіденд, яке виникає кожного разу як еманация корпоративного права, натомість саме корпоративне право на дивіденд залишається незмінною, ідеальною формою, від якої, за певних умов, походить зобов'язальне право на дивіденд. Термін еманация у цьому випадку використовується, звичайно у найбільш загальному його значенні, як витікання з об'єкту свого роду модельних копій [12, с. 1313], без урахування специфічних смислових аспектів, притаманних, зокрема, філософії неоплатонізму та деяким іншим філософським системам.

Висновки. Таким чином, майновий інтерес учасника щодо отримання прибутку корпоративного підприємства опосередковують два майнових права: майнове корпоративне право на дивіденд, яке безумовно існує стільки, скільки тривають відносини участі у корпоративному підприємстві, представлене в обороті транзитивним знаком – корпоративною часткою, а також підлягає захисту, зокрема – через визнання його судом, але є умовним у тому, що стосується аспекту його реалізації, оскільки є лише моделлю, прообразом, ноуменом зобов'язальних прав вимоги, які походять, еманують з цього корпоративного права за кожного настання визначених законом умов (для акціонера – власника привілейованої акції це наявність нерозподіленого прибутку звітного та попередніх періодів та коштів у резервному фонді, а для акціонерів – власників простих акцій та учасників усіх інших корпоративних підприємств додатково ще й прийняття загальними зборами рішення про розподіл усього прибутку чи його частини як дивідендів). Зобов'язальні права вимоги сплати дивідендів є похідними від відповідного корпоративного права, а також безумовними в аспекті отримання блага, яке складає їх предмет, але умовними в аспекті їх виникнення.

Список літератури

1. Луць В. В., Сивий Р. Б., Яворська О. С. Акціонерне право [Текст]: Навчальний посібник / За заг. ред. В. В. Луця, О. Д. Крупчана. – К.: «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 256 с.
2. Щербина О. В. Правове становище акціонерів за законодавством України [Текст] / О. В. Щербина. – Київ: Юрінком Інтер, 2001. – 157 с.
3. Лавягина Е. А. Общества с ограниченной ответственностью: нормативная база. Комментарий [Текст] / Е. А. Лавягина. – М.: Приор., 1998. – 452 с.
4. Ломакин Д. В. Акционерное правоотношение [Текст] / Д. В. Ломакин. – М.: Спарк, 1997. – 156 с.
5. Могилевский С. Д. Общество с ограниченной ответственностью: законодательство и практика его применения [Текст] / С. Д. Могилевский. – М.: Статут, 2010. – 421 с.
6. Спасибо-Фатеева І. В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин [Текст]: Автореф. дис ... д-ра юрид. наук / І. В. Спасибо-Фатеева. – Харків: Б. в., 2000. – 36 с.
7. Гамбаров Ю. С. Курс гражданского права. Часть общая. [Текст] Т. 1 / Ю. С. Гамбаров – С.-Пб.: Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. – 793 с.
8. Мумриков А. М. Тертуллиан и его «Апология» [Текст] // Богословские труды. – 1984. – № 25. – С. 169-175.
9. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. Часть третья: Договоры и обязательства [Текст] / К. П. Победоносцев. – М.: «СТАТУТ», 2003. – 622 с.
10. Ермолова Н. А. Условные сделки в российском гражданском праве [Текст]: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. А. Ермолова. – Краснодар.: Кубанский государственный аграрный университет, 2011. – 25 с.
11. Можейко М. А. Ноумен // История философии: Энциклопедия. [Текст] – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002. – С. 720.
12. Грицанов А. А. Еманация // История философии: Энциклопедия. [Текст] – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2002. – С. 1313-1314.

Стаття надійшла 20.03.2018 р.

А. В. Смитюх, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра административного и хозяйственного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ОТНОСИТЕЛЬНО ПРАВОВОЙ ПРИРОДЫ ПРАВА НА ДИВИДЕНД

Резюме

Исследуя вопрос правовой природы права участника корпоративного предприятия на дивиденд автор признает существования двух различных прав, опосредующих имущественный интерес участника на получение прибыли корпоративного предприятия. Это, во-первых, корпоративное право на дивиденд, безусловно существующее столько, сколько длится отношения участия в корпоративном предприятии, представленное в обороте транзитивным знаком – корпоративной долей, а также подлежащее судебной защите, но вместе с тем, условное в том, что касается аспекта его реализации. Корпоративное право на дивиденд является прообразом происходящих из него при каждом наступлении определенных законом условий обязательственных прав требования, безусловных в аспекте получения блага, составляющего их предмет, но условных в аспекте их возникновения.

Ключевые слова: корпоративные права, обязательственные права, право на дивиденд.

A. V. Smitiukh, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Administrative and Commercial Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

ON THE LEGAL NATURE OF THE RIGHT FOR DIVIDENDS

Summary

Investigating the issue of the legal nature of the shareholder's right for a dividend, the author shows that there are two different rights mediating the property interest of a participant to receive profit of a corporate company. The first one is a corporate right for a dividend existing as long as the participation in the corporate company lasts. It is represented in the turnover by a corporate share as a transferable symbol. This right is under the judicial protection, but at the same time it is impossible to realize it. The corporate right for a dividend is a prototype of obligatory rights arising from it each time the conditions provided by law occurs.

Key words: corporate rights, obligatory rights, right for a dividend.